

valintaan on päädytty. Muistitieto- ja haastatteluaineistojen lisäksi teoksessa on hyödynnetty monipuolisesti lehtimateriaalia, aikalaiskirjallisuutta ja arkistolähteitä. Entisten lasten oma ääni muistelun muodossa sekä aikakauden normatiivinen taso on asetettu hienosti vuoropuheluun, mikä palvelee hyvin teoksen tavoitetta tarkastella lapsuutta nimenomaan yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä, lapsuutta aikuisten rakentamassa maailmassa.

Kirjaa lukiessa käy kiinnostavasti ilmi, että lasten kaveruus on kimurantimpi historiallinen ilmiö kuin alkujaan ajattelisi. Nykyisin pidetään itsestäänselvyytenä, että suurin piirtein samanikäiset kaverit kuuluvat osaksi hyvää ja tasapainoista lapsuutta. Kaveruus on kuitenkin saanut erilaisissa historiallisissa konteksteissa eri merkityksiä, ja esimerkiksi aikuisten pyrkimys vaalia lasten ”kaveritaitoja” on verrattain uusi ilmiö. Allekirjoittaneelle kaikkein kiinnostavinta antia teoksessa on kuvaus siitä, kuinka lasten vertaissuhteet alkoivat kiinnostaa tutkijoita kasvavassa määrin 1940-luvulta lähtien. Hieno oivallus on asettaa vuodesta 1954 jaettu hymypatsas osaksi sotienjälkeistä kasvatuksellista intressiä vaalia lasten sosiaalisia taitoja ja keskinäistä toveruutta (s. 206–209).

Kirjan näkökulmien runsaus on samalla etu ja ongelma. Yhtäältä teos onnistuu kiteyttämään kansiansa väliin valtavasti tietoa 1900-luvun suomalaislapsuudesta. Lapsuuden moninaisuus tulee huomioiduksi erinomaisesti: niin sosiaalisten, alueellisten kuin myös sukupuoleen liittyvien erojen tarkastelu kulkee hienosti läpi tekstin. Teoksessa teroitetaan, kuinka aikuisten maailma on aina heijastunut lasten elämään, eikä lapsilla ole koskaan ollut yhtäläisiä mahdollisuuksia muodostaa kaverisuhteita.

Toisaalta materiaalin ja teemojen valtava määrä jättää ainakin tutkija-lukijalle hieman ylensyöneen olon. Teos herättää uusia ajatuksia ja sisältää lukuisia tulkinallisia oivalluksia, mutta kaikkein terävin analyttinen kärki tylsyy aihe- ja aineistomassan alle. Tässä mielessä teosta vaivaavat historiantutkimuksen perussynnit, liiallinen yksityiskohtaisuus ja rajaamisen vaikeudet, mikä tekee siitä lähes 500-sivuisena raskaahkon paitsi luku-kokemuksena myös fyysisenä esineenä.

Tärkeimmässä tavoitteessaan teos kuitenkin onnistuu: se tuo esiin valtavasti uutta ja relevanttia tietoa lasten vertaissuhteista tutkijoiden ja myös suuren yleisön olottuville. Menneisyyden lapsuus avautuu ainutlaatuisella tavalla elettyinä ja muisteltuna. Runsat kuvitus sekä jokaisen luvun loppuun liitetyt muistelmapätkät lisäävät tekstin eloisuutta ja tuovat henkilökohtaisuutta aiheisiin. Tietolaatikat palvelevat pääosin tarkoitustaan, mutta välillä ne tuntuvat hieman ylimääräisiltä ja katkaisevat keskittymisen. Miksi esimerkiksi 1900-luvun alun maalaislapsuudesta lukiessa on tärkeää yhtäkkiä tietää päivähoiton alkuvaiheista Suomessa (s. 40–41)?

Kirjan päättää loppuluku, jossa kiteytetään keskeisimmät tulokset ja pohditaan nykylapsuutta historiallisen jatkumon valossa. Luku kokoaa hienosti yhteen teoksen ajoittain rönstyilevät langanpäät. Kirjoittajat toteavat eräänlaisena loppupäätelmänä, että lasten tarve hyviin kavereihin on pysynyt ennallaan, vaikka yhteiskunta ympärillä on muuttunut (s. 416). 1900-luku voidaan nähdä vuosisatana, jonka kuluessa aikuisten kiinnostus lasten sosiaalisen elämän tarpeita kohtaan kasvoi. Tämä kehitys saa joskus eräänlaisen vapautumistarinan piirteitä: lasten koulutusmahdollisuudet, vapaa-aika ja perheiden varallisuus lisääntyivät, työn teon velvoitteet ja ankara moralismi sen sijaan vähenivät. Kyse ei ole kuitenkaan suoraviivaisesta edistyskertomuksesta, kuten kirjoittajat tuovat monin paikoin esiin, vaan vapaudella on myös varjopuolensa.

Leikitäänkö? on ehtinyt jo niittää mainetta, ja se palkittiin vuoden 2022 tiedekirjana. Palkintoraati totesi kirjan tarjoavan samastumispintaa laajalle lukijakunnalle ja piti teosta kulttuuritekona. Sitä se eittämättä on. Lapsuuden, nuoruuden ja kasvatuksen historian tutkimuskenttää teos palvelee paitsi tiedon kokoajana ja metodisena esimerkkinä myös uusien tutkimus- ja opinnäyteaiheiden innoittajana. Voim melkein taata, että kirjan luettuaan lukija palauttaa sen hyllyyn useita uusia tutkimusideoita rikkaampana.

Lauri Julkunen
FT, tutkijatohtori
Jyväskylän yliopisto

Tiedonhistorian läpimurto?

Peter Burke:

Tiedon sosiaalhistoria. Gutenbergistä Diderot'hon. Suomennot Tatu Henttonen. Vastapaino 2023. 319 s. ISBN 978-952-397-036-6.

Mikko Myllyntausta, Annastiina Mäkilä, Johanna Skurnik & Veli Virmajoki (toim.):

Tiedonhistoria. Vastapaino 2023. 377 s. ISBN 978-952-397-032-8.

Tiedonsosiologiasta ponnistava tiedonhistoria on ollut esillä kansainvälisessä keskustelussa jo muutaman vuosikymmenen ajan. Nyt tämä nouseva tutkimusala on tekemässä eräänlaista läpimurtoa myös Suomessa, kun Vastapaino julkaisi vuonna 2023 kaksi tiedonhistoriaa käsittelevää suomenkielistä teosta. Tiedonhistoria linkittyy oppi- ja tieteenhistorian traditioon, mutta se katsoo tutkimusalojen sisäiseen kehitykseen keskittyvää näkökulmaa laajemmalle. Kohteena ovat tieto ja tietäminen historiallisina ilmiöinä, jolloin keskiöön nousevat

tiedon ajallinen ulottuvuus, paikallisuus, yhtenäisyys, kerroksellisuus, liikkuvuus tai liikkumattomuus sekä materiaaliset muodot. Tieteenhistoriasta tiedonhistoria eroaa siten, että se ottaa huomioon myös ei-tieteelliset toimijat.

Peter Burke on kansainvälisesti tunnettu kulttuurihistorian emeritusprofessori Cambridgen yliopistosta. Alkuteos *A Social History Of Knowledge: From Gutenberg To Diderot* ilmestyi jo vuonna 2000, joten Tatu Henttosen tuore suomennos *Tiedon sosiaalhistoria* tuo luontosarjaan pohjautuvan kirjan vasta nyt lähemmäksi suomalaista yleisöä. Alaotsikkonsa mukaisesti teos kertoo tiedon ja julkaisu toiminnan kasvaneesta merkityksestä kirjapainotaidon alkuaajoista valistusajalle asti. Kyseisenä ajanjaksona tiedon rooli muuttui merkittävästi hallinnon keskittymisen ja valtavasti lisääntyneen tietomäärän myötä. Aluksi kirkko ja valtio keräsivät alamaistaan tietoja hallintoa varten, mutta sittemmin myös muut toimijat yliopistoista alkaen alkoivat koota omia tietovarantoja. Kiteytettynä kirjan pääteemoina nousevat esiin kirjapainotaidon luomat uudet ammattikunnat, tiedon keskuksat ja periferiat, yliopisto-, kirjasto- ja tiedeinstituutit sekä tiedon kaupallistuessa myös julkaisu- ja markkinatoiminta. Pääpaino Burkella on selkeästi eurooppalaisten suurvaltojen (erityisesti Britannia, Ranska, Espanja, Alankomaat, Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta ja Italian mahtikaupungit) kirjallisessa kehityksessä, mutta suomalaislukijan iloksi hän käyttää esimerkkejä myös Ruotsin valtakunnasta.

Tiedon sosiaalhistoria on kirjoitettu systemaattisen tutkimuksen sijasta esseemuotoon. Burke tiedostaa omien kykyjensä rajallisuuden näin laajaa painetun tiedon historiaa käsitellessään (s. 20–21, 25). Hän on käyttänyt teoksensa taustalla kattavasti tutkimuskirjallisuutta. Kirjallisuus on kuitenkin lähinnä eurooppalaista, joten lopputuloksena on melkein pelkästään varhaismodernin ajan Eurooppaa koskeva esitys. Vain joidenkin lukujen loppupuolilla on yksittäisiä lyhyitä kuvauksia arabialaisesta, kiinalaisesta ja japanilaisesta maailmasta. *Tiedon sosiaalhistoria* tavoittelee ehyttä kertomusta, mutta aika ajoin se näyttäytyy lukijalle lähinnä yksittäisten henkilöiden ja tapausten esittelyinä eri puolilta Eurooppaa. Tarinan osat on kudottu lopulta yhteen melko löyhästi. Tästä lievästä poukkailusta huolimatta Burken esittämä kehityskertomus tuntuu vakuuttavalta.

Vertaisarvioitu artikkelikokoelma *Tiedonhistoria* puolestaan esittelee tiedonhistoriaa ja siitä käytyä kansainvälistä keskustelua kokonaisen kirjan muodossa ensimmäistä kertaa suomeksi. Väitöskirjatutkijoista professoritasolle asti ulottuva kirjoittajakunta koostuu Turun, Helsingin ja Oulun yliopistojen tutkijoista. Toimittajista kolme (Mikko Myllyntausta, Annastiina Mäkilä ja Johanna Skurnik) on kirjoittanut alkuun laajan aiheita esittelevän ja teoreettis pohjaisen johdannon, jota seuraavat yksitoista tarkasti rajattua tutkimusartikkelia

neljässä eri osassa. Osa 1 käsittelee historiallisuutta, ja siinä analysoidaan tieteenhistorian kansainvälistä syntymä 1900-luvun alussa (Janne Tunturi), luonnontieteiden merkitystä kylmässä sodassa (Ahto Apajalahti) ja masennuskäsitettä eri tieteenaloilla (Annastiina Mäkilä). ”Tiedon rajat, piirit ja materiaalisuus” -osassa tarkastellaan matkakertomuksien tuottamia tietoja (Mikko Myllyntausta), museota tiedon keskuksina (Leila Koivunen) sekä muuttuvia tiedekäsitteitä (Liisa Kunnas). Kolmas osa koskee tietoa ja valtaa: Julia Dahlberg pohtii omelämäkerrallista tietoa ja Johanna Skurnik kolonialismin eri toimijoiden roolia tiedon muodostajina. Neljäs ja viimeinen osuus käsittelee haasteita ja mahdollisuuksia, jolloin pohditaan tietämättömyyden olemusta (Janne Mäkiranta) ja käsitellään tiedonhistoriaa kaiken kattavana universaalikokoelmana (Saara Penttinen). Osan ja koko teoksen päättää neljännen toimittajan, Veli Virma-joen kirjoittama epilogi, jossa nostetaan esille edellisten artikkeleiden ydinkohtia ja pohditaan yleisesti tiedonhistorian antia tutkimukselle.

Kuten jo aiheista voi päätellä, artikkeleissa käytettyjen lähdeaineistojen skaala ulottuu kauas sekä ajallisesti että paikallisesti. Aineistoina on käytetty esimerkiksi brittiläistä 1700-luvun arkistomateriaalia luonnontieteellisistä kokoelmista, 1800-luvun tutkimusmatkailijoiden matkakertomuksia Uudesta-Seelannista, 1900-luvun suomenruotsalaisia omaelämäkertoja sekä 2010-luvun taudinluokituskäsikirjoja. Paletti on kokonaisuudessaan siis laaja, mutta punainen lanka ei kokoelmateoksesta kuitenkaan katoa missään vaiheessa. Jokaiselle kirjoittajalle on annettu tehtäväksi pohdita, miten tiedonhistoria hyödyttää juuri hänen omaa tutkimusaihettaan. Sen sijasta, että keskityttäisiin pelkästään tiedon sisällön ja tuottamisen tutkimiseen, käsittelyä laajennetaan pohtimaan myös tiedon käyttöä ja liikuttamista, kun tarkastellaan tiedon liikkumista etäisyyksien yli ja sen liikettä sosiaalisissa verkostoissa. *Tiedonhistoria* tuo lupaustensa mukaisesti uusia näkökulmia historian tutkimukseen. Teoksen suuri ansio on siinä, että artikkelit osoittavat kautta linjan, miten johdannossa esiteltyä teoreettista viitekehystä voidaan soveltaa. Tämä toisaalta aiheuttaa toistoa, kun eri kirjoittajat avaavat samoja teoreettisia lähtökohtia, mutta toisaalta artikkeleita voi näin lukea myös yksittäisinä ja itsenäisinä tutkimuksina.

Tiedonhistoria ei pelkästään osallistu uudella tulkinnalla suomenkieliseen keskusteluun, vaan lähtee myös rohkeasti uudistamaan terminologiaa. Esimerkiksi itse termille ”tiedonhistoria” ei tähän mennessä ole ollut suomeksi vakiintunutta nimitystä. Tiedon sirkulaatiolle (engl. 'circulation', saks. 'Zirkulation') toimittajat lanseeraavat johdannossa ”tiedon dynaamisen kierron” käsitteen, jota muut kirjoittajat soveltavat systemaattisesti omissa artikkeleissaan. Tiedon dynaaminen kierto viittaa siihen, että erinäiset aktiiviset toimijat välittävät

ja vastaanottavat tietoa, jolloin tiedonhistorian ydintehäväksi nousee näiden toimijoiden roolin selvittäminen (s. 36–37). Tämä teoksen pääteesi kuvaa parhaiten tiedonhistorian pyrkimyksiä, joten näppäränä ajatusharjoituksena jokainen (historian)tutkija voikin pohtia itse esimerkiksi sitä, miten ja millaisten prosessien myötä hänen omista tutkimuksissaan käytetyt lähdeaineistot ovat syntyneet ja millaiset toimijat tähän ovat osallistuneet.

Kummankin teoksen nostamat tiedonhistorian peruskysymykset ovat relevantteja: kenen keräämästä, muokkaamasta ja välittämästä tiedosta on kulloinkin kyse? Miten informaatio jalostuu tiedoksi, ja miten tämä tiedon prosessi on kulkenut eri tiedon muodostajien kautta? Osuiksi osoittautuvat kummassakin teoksessa myös huomiot siitä, että kyseessä ei ole oikeastaan tiedonhistoria, vaan pitäisi puhua ennemmin monikossa tietojen historiasta. Tiedolla on aina ollut useita muokkaajia, esittäjiä ja yleisöjä. *Tiedonhistorian* johdannossa esitetään rohkeasti, että tiedonhistorian voi nähdä eräänlaisena jatkumona 1960- ja 1970-lukujen kielelliselle käänteelle sekä 1990-luvun kulttuuriselle käänteelle, jotka omilta osiltaan laajensivat näkökulmien määrää historian tutkimuksessa (s. 47). Tulevaisuus näyttää, jääkö tiedonhistoria vain eräänlaiseksi historiografiseksi kuriositeetiksi vai nouseeko se vielä suuremman kiinnostuksen kohteeksi ja omanlaiseksi suunnannäyttäjäksi. Parhaimmillaan se voisi koota eri aihepiirien tutkijoita yhteiseen keskusteluun, kuten *Tiedonhistorian* toimittajat toivovat.

Kun nykyisin elämme tiedon, informaation sekä suoranaisen disinformaation aikakautta, osuu varsinkin *Tiedonhistorian* julkaisu oivaan ajankohtaan. Teos puolustaa paikkaansa tietoon liittyvässä keskustelussa, jossa pinnalla ovat yhä tärkeämmät kysymykset koskien tiedonhallintaa, tietosuojaa ja -turvaa. Tämä koskee koko yhteiskuntaa ja kaikkia tutkimusaloja. Myös Burken mukaan 2000-luvun taite tullaan kasvaneen tietomäärän ansiosta muistamaan informaatioaikana. Samalla hän muistuttaa, että tietoa myös kyseenalaistetaan yhä enemmän (s. 11–12). Paradoksaalisesti jatkuvasti lisääntynyt tiedon määrä ei siis vain ole helpottanut elämää, vaan informaatiotulvan myötä joudumme sivuuttamaan tietoa yhä enemmän.

Siinä missä Burken teos rakentuu pitkälti kuvaileviin yksityiskohtiin ja niistä rakennettuun kertomukseen, on *Tiedonhistoria* monipuolisine artikkeleineen huomattavasti teoreettisempi. Erilaisuuksista huolimatta kumpaakin on miellyttävä lukea, sillä teoksista paistaa toisaalta Burken oppineisuus ja toisaalta suomalaisten toimittajien kyky puristaa kirjavasta kirjoittajakunnasta ulos teoreettisesti ehyt artikkelikokoelma. Kumpikin teos stimuloi pohtimaan, mikä tiedon todellinen olemus ja rooli on, joten kirjat onnistuvat herättämään ajatuksia jatkotutkimuksista ja ideoita uusista julkai-

suista. Erityisesti *Tiedonhistorian* luettuaan lukija tulee vakuuttuneeksi siitä, että tiedonhistorian asema omana tutkimusalanaan on perusteltu ja että historiallisten tietoprosessien syvälliselle problematisoinnille löytyy tarvetta. Jos tiedonhistoria tutkimusalana ei tähän mennessä ole tuttu, nämä kaksi kirjaa toimivat pätevänä johdatuksena aiheeseen.

Kenneth Partti
FT, vapaa tutkija

Ajankohtaisia näkökulmia Museoliiton historiaan

Ville Eerola:

Sivistys, valistus, vaikuttaminen. Museoliiton vuosisata 1923–2023. SKS Kirjat 2023. 279 s. ISBN 978-951-858-305-2.

Museoliiton satavuotista taivalta esittelevä teos *Sivistys, valistus, vaikuttaminen: Museoliiton vuosisata 1923–2023* avaa liiton historian lisäksi myös Suomen museokentän vaihteita. Teoksen on kirjoittanut filosofian maisteri, väitöskirjatutkija Ville Eerola, jonka aiempi tuotanto sisältää Mika Waltaria ja Tove Janssonia käsittelevien romaanien lisäksi Nastolan historian neljännen osan. Eerolan uusi tietokirja liittyy Museoliiton historian ajankohtaisiin ilmiöihin, kuten digitalisaatioon ja sen tuomiin muutoksiin työelämässä. Näitä tarkastellaan nimenomaan Museoliiton ja museoalan näkökulmasta. Ratkaisu varmistaa, ettei kirjan sisältö jää vain liiton hallinnon ja toiminnan kuvailuksi. Johdannossa Eerola kertoo Museoliiton tarinan kuvaavan oman aikansa järjestöhistoriaa, joka on ensisijaisesti ihmisten historiaa. Vaikka teos nivoo yhteen liiton eri vuosikymmenet, kertoo se siis myös alan aktiivisten toimijoiden historiasta.

Teos jakautuu kolmeen osaan, joista jokainen käsittelee Museoliiton vaihteita sekä kronologisesti että temaatteisesti. Ensimmäinen osio ”Kansanvalistuksen hengessä: Vuodet 1923–1961” kuvaa liiton neljää ensimmäistä vuosikymmentä. Kirjoittaja luo aluksi katsauksen museoiden varhaisiin vaiheisiin ja siirtyy sitten tarkastelemaan Museoliiton perustamista. Liiton toimintaan syvennyttään niin sen hallinnon kuin tiedotustoiminnan näkökulmista. Erityisen mieleenpainuvia ovat kuvaukset liiton julkaisutoiminnasta ja sen tuella toteutetuista museoammattilaisten opintomatkoista Euroopassa ja Pohjoismaissa.

Museoliiton seuraavia vuosikymmeniä tarkastelee erityisesti yhteiskunnallisen vaikuttamisen näkökulmasta. Eerolan mukaan Museoliitto muotou-